

A Comperative Study of the Impact of Global Crisis on Labour Markets: A Case of Spain and Turkey

Ali Rıza GÖKBUNAR, Celal Bayar Üniversitesi, TR
argokbunar@hotmail.com

Selim DURAMAZ, Celal Bayar Üniversitesi, TR
selimduramaz@hotmail.com

Abstract

Although there have been nearly 10 years after global economic crisis, this crisis still shows its impact on national economies. Though starting is USA the crisis affected the many EU countries such as Spain and it also affected the countries which have close economic relations with EU such as Turkey in the crisis period and showed its effect on different macroeconomic variables. Employment and unemployment rates are one of the most important macro indicators. Indeed, although the financial crisis originated due mainly to the financial reasons, it also affected the real sector. Study aims to analyse and comprehensive evaluate the employment numbers and policies between Spain, which is the member of EU and Turkey, which is candidate member for EU. So, general economic outlooks, employment rates before and after the crisis of Spain and Turkey which have many economic similarities have been compared and analysed. The effects of crisis on EU in general and on EU employment market specifically have been demonstrated. According to the results of the study, although not a member of EU, unemployment rate in Turkey lower than Spain which is the member of EU. Spain has become one of the countries in EU with the highest employment rate due to the crisis. However, that both countries perform most of their foreign trade in other EU countries has been one of the biggest factors effecting foregin trade relationships, unemployment and low production.

Key Words: Labour Markets, Unemployment Rates, Turkey, Spain.

Jel Codes: J40, E00, A1.

Küresel Krizin İşgücü Piyasaları Üzerindeki Etkisinin Karşılaştırılması: İspanya ve Türkiye Örneği

Öz

Küresel krizin üzerinden birkaç yıl sonra neredeyse 10 yıl geçecek olmasına rağmen kriz, ülke ekonomilerinde etkisini halen göstermektedir. Kriz ABD’de başlamasına rağmen ilerleyen süreçte İspanya dahil olmak üzere birçok AB ülkesini ve bu ülkeler ile yakın ekonomik ilişkileri olan Türkiye gibi birçok gelişmekte olan ülkeyi etkilemiş ve bu etkisini farklı makroekonomik değişkenler üzerinde göstermiştir. İstihdam ve işsizlik oranları bu makro göstergelerin en önemlilerindedir. Nitekim kriz her ne kadar finansal kaynaklı olarak ortaya çıksa da etkilerini reel sektörde de göstermiştir. Çalışmamızın amacı hem reel sektör hem de finansal sektörün önemli yansımalarından istihdam rakamlarının ve politikalarının bir AB üyesi olan İspanya ve AB adayı olan Türkiye arasında kapsamlı olarak değerlendirilmesi ve yansımalarının karşılaştırmalı olarak analiz edilmesidir. Bu kapsamda birçok ekonomik yönden benzerlikleri bulunan İspanya ve Türkiye’nin genel ekonomik görünüşleri, kriz öncesi/sonrası dönemlerde istihdam ve işsizlik rakamları karşılaştırılarak yorumlanmıştır. Yine krizin genel olarak AB üzerindeki ve özelinde AB işgücü piyasası üzerindeki etkisi ortaya konulmuştur. Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında bir AB ülkesi olmamasına rağmen Türkiye’deki işsizlik oranı İspanya dahil birçok AB ülkesinden daha düşük olduğu görülmektedir. İspanya ise krizle beraber birlik içinde işsizlik oranının en yüksek izlediği ülkelerden olmuştur. Bununla birlikte her iki ülkenin dış ticaretlerinin büyük bir kısmını AB ülkelerine yapması hem dış ticaret ilişkilerini ve üretimlerini hem de işsizlik oranlarını etkileyen önemli etkenlerden olmuştur.

Anahtar Kelime: İşgücü Piyasaları, İşsizlik Oranları, Türkiye, İspanya.

Jel Kodları: J40, E00, A1.

I. GİRİŞ

Bilindiği gibi 2008’de Lehman Brothers isimli yatırım bankasının iflasını açıklamasıyla Amerika Birleşik Devletleri’nde başlayan kriz, devamında gelişmiş uluslararası piyasalar aracılığıyla bir domino etkisiyle özellikle Avrupa Birliği (AB) ve diğer Avrupa ülkeleri olmak üzere tüm dünyaya sıçramıştır. Kriz birçok ülkede finansal piyasalarda etkisini hızla göstermiş ancak ilerleyen süreçte reel sektörde de etkisini göstermeye başlamış ve büyük makro dengesizlikler ortaya çıkmaya başlamıştır.

Makroekonomik sorunlarından sadece bir kısmını oluşturan istihdam ve işsizlik rakamları krizde negatif yönlü izleyen ve çözüm getirilmesi gereken önemli göstergelerden olmuştur. Küresel kriz AB ülkelerinin ekonomilerinin kötüye gitmesi sonucu ortaya çıkan talep ve üretim daralmasından dolayı istihdam piyasalarını da olumsuz etkilemiştir. Yine AB ülkelerinin kendi aralarındaki ticari ilişkilerin de sekteye uğraması istihdam piyasalarının kötüye gitmesine neden önemli unsurlardan olmuştur.

İspanya ve Türkiye krizden üzerlerine düşen payı fazlasıyla almış ve işsizlik oranları her iki ülkede de fazlasıyla artmıştır. AB ülkesi olmasına rağmen İspanya’da ve bir AB adayı olan Türkiye’de krizle beraber reel sektör önemli sıkıntılar yaşamış ve halen yaşamaya devam etmektedir. Bu kapsamda çalışmada öncelikle küresel krizin AB ülkelerine sıçraması ve büyümesi sonucu ortaya çıkan ekonomik ve sosyal sorunlar ele alınarak 28 AB ülkesinin işsizlik oranları kriz öncesi ve sonrası dönemde değerlendirilmiştir. Yine birlik içindeki en yüksek işsizlik oranlarından birine sahip olan İspanya’nın ve Türkiye’nin genel ekonomik görünümüyle birlikte krize dahil olma süreci ve yaşadığı ekonomik sorunlar tartışılarak, her iki ülkenin uzun dönemli işsizlik oranı, sektörel istihdam oranları gibi değişkenler karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

II. KÜRESEL KRİZ ve AB İŞGÜCÜ PİYASALARI ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Amerika Birleşik Devletleri (ABD)’nde mortgage konut kredileri piyasasında oluşan ve 2008’de ortaya çıkmasına rağmen temelleri daha öncesine dayanan sorunlu kredilerin geri dönmemesi ve aynı zamanda ev fiyatlarının aşırı düşmesiyle başlayan kriz bütün Avrupa’ya yayılarak birçok bankayı ve hatta birçok ülkeyi batma seviyesine getirmiştir. Krizden önceki dönemlerde Avrupa’da birçok ülkenin ucuz ve de bol bir şekilde sermayeye ulaşma olanağına sahip olmasıyla özellikle İrlanda ve İspanya gibi ülkelere bankacılık sektörünün yüksek riskli, ödeme kabiliyeti olmayan bireylere yönelik konut kredileri vermesi ve bu kredilerin de

birçok finansal varlık aracılığıyla Avrupa'nın tümüne dağılması, Avrupa'yı krizin içine sürüklemiştir. Diğer yandan yine kriz öncesi dönemde ülkelerin çoğunda kamuda ve özel sektörde harcamaları yüksek seviyelere ulaşmış, tüketim ve konut sektöründeki büyümeye güvenilerek borçlanma olağan bir hale gelmiştir. Ancak krizin patlak vermesi sonucu, bankalara verilen destekle kamu borçları da hızlı bir şekilde artmış, özellikle Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya'nın baş harflerinden oluşan ve PIIGS veya GIIPS ülkeleri olarak kısaltması yapılan ülkelerde borçların geri ödenmesinde zorluklar meydana gelmiştir. Nihayetinde 2010'dan ilk önce Yunanistan'da başlayan ve önlemlerin gecikmesi nedeniyle borç krizi de borcu yüksek olan diğer ülkelere sıçrayarak krizi derinleştirmiştir (Eser, 2015:228). İlerleyen süreçte krizin derinleşmesiyle sermaye sorunlu ülkelere çıkmış, yatırımcılar daha güvenli ülkelere sermayelerini taşıma düşüncesi içinde olmuşlardır. Hem bu gibi nedenler, hem de konut fiyatlarındaki ani düşüş sonucu kredi geri ödemelerindeki problemler, bankaların ellerinde bulundurdukları riskli varlıklar gibi birçok nedenden dolayı neticede birçok Avrupa bankası batma noktasına gelmiştir (Eser, 2015:210).

Krizin gelişim sürecine bakıldığında GIIPS'lerin tümünde açılan kredi türleri incelendiğinde, konut kredisi talebi özellikle diğer kredi türlerine göre yüksek olmuş ve kullanılan konut kredilerinin miktarı sürekli olarak artış yaşamıştır. Örneğin 2000-2007 dönemine bakıldığında konut kredilerinin ortalama olarak yıllık süreçteki büyüme oranları, Yunanistan'da %25,1, İrlanda'da %18,48, İspanya'da 16,19, İtalya'da %13,39 ve Portekiz'de ise %8,31 olarak gerçekleşmiştir. Böylelikle Yunanistan'da konut kredisinin artış hacmi 2000-2009 döneminde neredeyse sekiz kat, İrlanda'da altı kat dolaylarında, İspanya'da üç kattan ve İtalya'da iki kattan daha yüksek ve Portekiz'de iki kata yakın bir oranda gerçekleşmiştir. Yine Avrupa Kredi Araştırma Enstitüsü'nün verilerine bakıldığında bu artışların sonucu olarak Avrupa'da GIIPS'lerde konut kredilerinin GSYİH içindeki payının da aşırı oranda büyüdüğü karşımıza çıkmaktadır. 2000-2009 döneminde GSYİH içinde konut kredilerinin payının oransal olarak en çok arttığı ülkeler de yine sırasıyla Yunanistan, İrlanda ve İspanya, İtalya ve Portekiz olmuştur (Fiorante, 2012:6 ve Akçay, 2013:14). Bu artışların sonucunda ilerleyen dönemde kredi borcunu geri ödeyemeyenler konutlarını satışa çıkarmış, yine piyasaya arz edilen yeni konutlara talep azalınca piyasalarda konut arzı artmış ve konut fiyatları düşmüştür. Böylelikle bu süreç sonunda İrlanda'da 2007'de ve 2008'de İspanya'da spekülasyon konut balonu patlamış ve konut fiyatları azalmaya başlamıştır. İrlanda'da konut fiyatları 2007 yılının 3. çeyreğinde zirve yaparak daha sonra düşmeye başlamış, 2011 yılında düşüş hızlanarak artmıştır. 2011 sonuna kadar fiyatlar %47 oranında gerilerken, İspanya'da da aynı hızla düşüş

devam etmiş, konut fiyatları 2011'de % 6,8, 2012'nin ikinci çeyreğinde %24 oranında azalmıştır (European Mortgage Federation-EMF, 2012:43 ve 59; Akçay, 2013:15).

Aslında krizin hemen başlangıcında, daha etkileri tam olarak hissedilmeye başlamadan önce 2008 yılında, öncelikle Macaristan ve Romanya'da bazı negatif kriz göstergeleri ortaya çıkmış; fakat bu süreç AB tarafından çok ciddiye alınmamış ve bu krizin çözümünde Macaristan ve Romanya, bir şekilde Uluslararası Para Fonu (IMF)'ye muhtaç bırakılmıştır. IMF'nin getirdiği çözüm önerileriyle Macaristan ve Romanya problemleri çözmeye çalışmışlarsa da pek de başarıya ulaşamamışlardır. Ancak sıkıntıların giderilememesi üzerine Yunanistan, İspanya, Portekiz, İtalya, İrlanda, Güney Kıbrıs gibi ülkelerde çöküş daha da hızlanmıştır (Şen, 2013:30).

Küresel krizin etkilerini azaltmak ve ortadan kaldırmak üzere ABD'de, AB ülkelerinde ve diğer ülkelerde devletler, piyasalara aşırı miktarlarda para şırınga etmiş ve iflas etmek üzere olan ya da iflas eden bankaları ve de sigorta şirketlerini satın almıştır. Bununla birlikte kriz öncesi dönemde serbestleştirilen finans piyasalarını düzenleyerek yeniden yapılandırmak amacıyla farklı düzenlemeler hayata geçirilmeye başlanmıştır (Sönmez, 2013:67). Özellikle GİIPS ülkelerinde kriz sonrası uygulanan bu gibi politikalar sonucunda bu kez de yüksek devlet borçları ortaya çıkmış, bankalara yapılan yüksek meblağlı yardımlar ve satın almalar dolayısıyla ülkelerin borçlanmaları da artmış, bu durum ise ülkelerin borçlarını geri ödeyebilmeleri noktasında endişeleri ortaya çıkarmıştır. Bunun üzerine kredi derecelendirme kuruluşları ülke puanlarında not düşürme sürecine gitmiş, bu kez ülkelerin borçlanma maliyetleri artmış ve böylece Avrupa'da borç krizi içinden çıkılmaz bir görünüme kavuşmuştur. Borçlarını çevirmekte zorlanan ülkelere, az önce de belirtildiği üzere öncelikle IMF'ye ve sonrasında Avrupa Merkez Bankası (ECB) tarafından koşullu bir takım destek paketleri sağlanmıştır (Eser, 2015:210)

Ancak yine de ortaya çıkan destek paketleri sıkıntıların çözümünde yetersiz kalmış ve borçlu ülkeleri destek noktasında çeşitli fonlar da devreye sokulmuştur (Eser, 2015:210). Bu diğer destek paketleri merkez ülke konumundaki Fransa ve Almanya'nın aldığı kararlar eşliğinde belirlenir olmuştur. Ancak diğer bir yandan da Almanya ve Fransa'nın ekonomik büyüklüğü, muhtemel bir kurtarma paketinin içeriğini ve finansal miktarını belirlemesinin yanında aynı zamanda kreditor ülke durumundaki bu iki ülkenin hem yükünü hem de sorumluluğunu arttırmaktadır (Yılmaz, 2013:78).

İşsizlik rakamları işgücü piyasasının en önemli göstergelerindendir ve aynı zamanda ekonominin gidişatını anlama noktasında kullanılan en yaygın göstergelerden biridir (Atakul,

2014:9). Günümüzde de artan işsizlik oranı AB ülkelerinin karşılaştığı en temel sorunlardan biri olmuştur (Yiğit, 2013:1). Nitekim 2008 ekonomik krizinden sonraki süreçte kriz, diğer makro değişkenleri etkilemekle beraber öncelikle çok yüksek oranlarda işsizlik ortaya çıkarmış, işsizlik rakamlarında yüksek miktarda sert artışlar görülmüştür. Kısa dönemli işsizlikle beraber uzun dönemli işsizlik rakamları da artmış, özellikle uzun dönemli işsizliğin hızlı artışı işgücü piyasalarında ilerleyen süreçte oluşacak büyük sorunlara işaret etmiştir. İşsizlikten en çok etkilenen gruplar da yine gençler ve de erkekler olmuşlardır. Ancak İspanya, İrlanda, Yunanistan, Portekiz, Estonya, Litvanya, Letonya gibi ülkelerde özellikle belli bir gruptan veya göstergeden çok istihdam piyasasının neredeyse tümünün sorunlu olduğu belirtilebilir (Atakul, 2014:28).

Krizin başlangıcından bu yana işsizlik oranları incelendiğinde krizin AB’de oransal olarak çok ciddi bir artışın olduğu görülmektedir. 2007 ve 2008 yıllarında toplam 28 AB ülkesinde geneli işsizlik oranı % 7 dolaylarında iken 2009 yılında bu rakam % 9,0'lara yükselmiş, 2010 ve 2011 yıllarında genel makroekonomik görünüme benzer bir şekilde daha durağan bir görünümle devam etmiş ve 2012 yılında ise tekrar yükselişe geçmiştir. Nitekim aşağıdaki tabloda da bu durum gözlemlenebilmektedir (Atakul, 2014:9) Her ne kadar AB genelinde işsizlik oranları artsa da, diğer bazı üye devletlerde de işsizlik durağan kalmış ve hatta azalmıştır. Hatta örneğin krizin sonrası dönem olmasına rağmen Estonya, Letonya ve Litvanya’da işsizlik oranlarında hızlı azalmalar yaşanmıştır. Ancak yine de Yunanistan ve İspanya gibi birçok AB ülkesinde, işsizlik oranları genel olarak artmış, 2012 ve 2013 yılı itibarıyla bu artışlar daha da yüksek oranlara ulaşmış, işsizlik oranı %20'nin üzerinde gerçekleşmiştir (Yiğit, 2013:1).

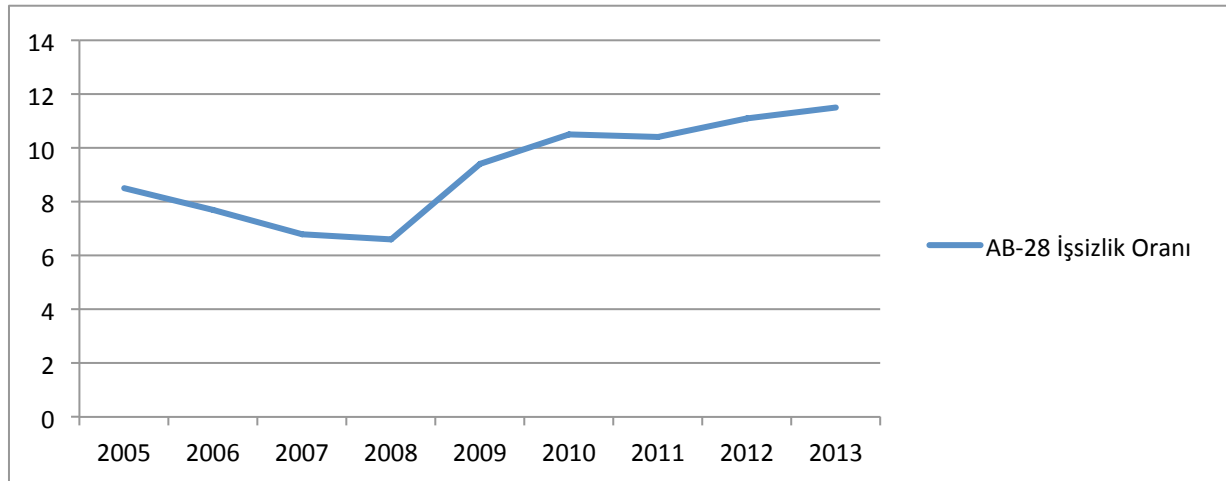
Tablo 1. Avrupa Birliği Ülkeleri İşsizlik Oranı (2005-2013)

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Avusturya	7,3	6,8	6,2	5,9	7,2	6,9	7,2	7	7,6
Belçika	8,4	8,2	7,5	7,1	7,9	8,3	7,2	7,6	8,4
Bulgaristan	10,1	9	6,9	5,6	6,9	10,3	11,3	12,3	13
Kıbrıs R.K.	5,2	4,1	3,9	3,7	5,3	6,2	7,9	11,9	15,9
Çek Cum.	8,9	8,1	6,6	5,4	8,1	9	8,5	8,6	7,7
Almanya	11,7	10,8	8,7	7,5	8,1	7,7	7,1	6,8	6,9
Danimarka	5,1	3,9	3,6	2,6	4,7	6	6	6	5,6
Estonya	8	5,9	4,6	5,4	13,6	16,7	12,3	10	8,6
İspanya	9,2	8,5	8,2	11,2	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1
Finlandiya	8,4	7,7	6,9	6,4	8,2	8,4	7,8	7,7	8,2
Fransa	8,9	8,8	8	7,4	9,2	9,3	9,2	9,4	9,9
İngiltere	4,8	5,4	5,3	5,7	7,6	7,9	8,1	8	7,6
Yunanistan	9,9	8,9	8,3	7,6	9,5	12,5	17,7	24,3	27,5
Hırvatistan	17,9	16,6	14,8	13,2	14,9	11,6	13,7	15,9	17,2

Macaristan	7,1	7,5	7,4	7,8	9,8	11,1	11,1	11	10,3
İrlanda	4,4	4,5	4,7	6,4	12	13,9	14,6	14,7	13,1
İtalya	7,7	6,8	6,1	6,7	7,8	8,4	8,4	10,6	12,1
Litvanya	8,3	5,6	4,3	5,8	13,7	17,8	15,4	13,4	11,8
Lüksemburg	4,1	4,2	4,2	4,2	5,5	5,8	5,7	6,1	6,9
Letonya	8,9	6,8	6,1	7,7	17,5	19,5	16,2	15,1	11,9
Malta	7,3	6,9	6,5	6,1	6,9	6,9	6,5	6,5	6,5
Hollanda	6,5	5,5	4,5	3,9	4,8	5,5	5,4	6,4	8,3
Polonya	18,2	16,2	12,7	9,8	11	12,1	12,4	12,8	13,5
Portekiz	7,6	7,7	8	7,7	9,6	11	12,6	15,9	16,7
Romanya	5,8	5,5	4,3	4	6,3	7,6	5,4	5,1	5,7
İsveç	7,1	7	6,1	6,2	8,3	8,6	7,8	8	8
Slovenya	10,1	9,4	7,7	6,7	9,2	10,7	11,8	12	13,1
Slovakya	11,7	10,4	8,4	7,7	12,1	14,4	13,6	14	14,2
AB-28	8,5	7,7	6,8	6,6	9,4	10,5	10,4	11,1	11,5

Kaynak: TÜİK.

Grafik 1. 2005-2013 Dönemi AB-28 İşsizlik Oranı Trendi

Yine tablo ve grafik incelendiğinde AB işsizlik rakamlarına bakıldığında kriz öncesi dönemde 2005-2008 arası dönemde işsizlik rakamları genel itibariyle düşüş eğilimi (İngiltere, İrlanda, Macaristan, Portekiz, Lüksemburg hariç) göstermektedir. Krizin başlangıç yılı olan 2008'den sonraki yılda ise 28 AB ülkesinin tümünde işsizlik oranları artmıştır. Böylelikle 2009 yılında Estonya, İspanya, Hırvatistan, Litvanya, Letonya, İrlanda, Polonya ve Slovakya'da işsizlik rakamları çift haneli rakamlara ulaşmıştır. Krizden sonra günümüze doğru geline süreç içinde 2008-2013 arası dönemde ise Bulgaristan, Kıbrıs, İspanya, Yunanistan, İtalya, Polonya, Portekiz, Slovenya'da işsizlik oranları sürekli artmış, işsizliğin azaltılmasına yönelik önlemler bu ülkelerde etkili olamamıştır. AB ortalamasına bakıldığında da krizden önce 2008-2010 arası dönemde AB'de işsizlik oranı artış göstermiş, 2008'de 6,6 iken 2010'da 10,5'e kadar yükselmiştir. Krizden sonraki süreçte yine 2010-2011 arası dönemdeki küçük bir düşüşe rağmen işsizlik oranlarında sürekli bir artış yaşanmıştır. 2011-

2013 yıllarında ise İspanya ve Yunanistan AB içinde en yüksek işsizlik oranına sahip iki ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

AB ülkeleri kendi aralarında genel olarak karşılaştırılmakla beraber, diğer küresel güç olan ABD ve Japonya ile karşılaştırıldığında 2007 itibariyle AB'nin istihdam oranı bu ülkelere göre daha düşük ve işsizlik oranı ise daha yüksektir. Nitekim OECD ve Eurostat verilerine göre AB'de % 7 dolaylarında olan işsizlik, ABD'de % 4,6, Japonya'da % 3,9'dur. Krizin etkilerinin piyasalarda görülmeye başladığı 2009'dan sonra ise mevcut durum değişmiştir. İrlanda, Yunanistan, Portekiz, İspanya gibi kırılganlığı fazla olan ülkelerde emek piyasası göstergeleri kötü boyutlara ulaşsa da genel ortalama olarak AB, ABD'ye göre istihdam anlamında daha az kayıp yaşamıştır (Kesici, 2011:88; European Commission, 2010:64). Bu açıdan bakıldığında esasen kriz ABD merkezli ortaya çıkmıştır; ancak AB emek piyasaları da nitelik açısından ABD'den daha iyi konumda olması da AB'nin daha az kayıp yaşamada etkindir. Kesici bu durumu "*AB'nin bu nitelikleri, ekonomik gelişimin normal seyrettiği zamanlarda, niceliksel emek piyasası performansını yavaşlatıyor olabilir ancak bu niteliklerin aynı zamanda ekonomik gelişimin krize girdiği dönemlerde emek piyasalarındaki kayıpların artışının frenlenmesinde esas etkili unsur olması da olasıdır*" şeklinde ifade etmiştir (Kesici, 2011:88).

AB'nin genelinde küresel krizle beraber gittikçe büyüyen bir sorun olan işsizliği azaltmaya yönelik, AB ülkelerince 2010'da kabul edilen ortak bir mutabakat söz konusudur. Bu kapsamda Avrupa 2020 Stratejisi adı altında birlik için uzun dönemli hedefler belirlenerek, öncelikle 2020'ye kadar 20-64 yaş grubunun %75'inin istihdam edilmesi hedeflenmiştir. Avrupa 2020 Stratejisi hedeflerinin hem istihdam ile ilgili olanları hem de diğer makro hedeflerin üye ülkeler tarafından da ulusal ekonomik koşullar çerçevesinde ulusal bir hedef gibi düşünülüp, buna göre stratejiler benimsenmiştir (Yiğit, 2013:1-2). Bu kapsamda, işsizlik oranının zirve yaptığı ülkelerden Yunanistan'da 2020'ye kadar 20-64 arası yaş grubunun % 70'inin istihdam edilerek işe yerleştirilmeleri hedeflenmiştir. İspanya da ise ulusal anlamda tespit edilen istihdam hedefi oranı %74'dür. Danimarka ve Hollanda'da ise 2020 istihdam hedefi % 80 olarak belirlenmiştir. Bu anlamda bakıldığında işsizlik oranı en yüksek iki ülke olan İspanya ve Yunanistan'da birlik hedefi olan % 75'ten neden daha düşük bir hedefin saptandığı akla gelmektedir. Bu durumun nedeni olarak, bu iki ülkede oran olarak daha fazla işsiz bulunduğu için % 70 ve 74'lük istihdam hedefleri diğer ülkelerin hedeflerine göre toplamda daha fazla etki ortaya çıkarması ve toplamda daha fazla işsiz istihdam edilmiş olacağı belirtilebilir (Yiğit, 2013:2).

Birlik genelinde hem işsizliğin azaltılması, hem de kriz ortamında tüm ülkelerin ihtiyatlı hareket etmeleri gerektiği konusunda da yine genel bir mutabakat söz konusudur. Nitekim işsizliğin azaltılması diğer makro değişkenlere bağlı olduğundan, kriz sürecini ortadan kaldırmak amacıyla kısa, orta ve uzun vadeli ekonomik hedeflerin arasında farklı para ve maliye politikaları, fiyat istikrarı, finansal istikrar ve mali sürdürülebilirliğin sağlanması noktasında ortak bir konsensüs söz konusudur. Bu kapsamda, birlik içinde birçok ülke plan ve programlarını oluşturarak, krizden sonraki sürece ilişkin de çıkış stratejilerini tasarlamaktadır (Yılmaz, 2013:78).

III. KÜRESEL KRİZ VE İSPANYA EMEK PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

İspanya, 46 milyon 507 bin 760 olan nüfusuyla AB'nin en kalabalık 5. Ülkesi konumunda ve 504.645 kilometrekare yüzölçümüne sahip olup, Fransa'dan sonra AB'nin en geniş topraklara sahip 2. ülkesidir. İspanya da tüm AB ülkeleri gibi küresel krizden etkilenen ülkelerden biri olmuş; ancak ekonomisindeki durgunluğa rağmen günümüzde 1 milyar 358 milyon 263 bin dolarlık ticaret hacmiyle dünyanın en büyük 13. ekonomisi konumundadır. Yine ülkenin kişi başına düşen geliri 29 bin 150 dolar'dır. Bu gelire de İspanya dünyadaki en zengin ülkeler sıralamasında 27. sırada yer almaktadır (Denizli Ticaret Odası-DTO, 2015:58). 2013 yılı sonu itibariyle de İspanya'da merkez bankası rakamlarına göre İspanya'nın GSMH'sı 1 trilyon euro seviyelerinde gerçekleşmiştir (Counsellor, 2013).

Ulaştığı ekonomik büyüklüklerle gelişmiş ülkeler sınıfı içinde yer alan İspanya'nın istihdamı içindeki en büyük pay hizmet sektörüne aittir; bunu sanayi sektörü izlemektedir. Son dönem içinde göstermiş olduğu ekonomik gelişmeyle, İspanya'da diğer iki sektöre göre tarımın toplam üretimdeki payı gittikçe düşmüş, yine kriz öncesi dönemde inşaat sektörü de eskiye göre gelişen sektörler arasında yer almıştır (DTO, 2015:59). Her ne kadar hizmet sektörü toplam üretim içinde ilk sırada yer alsın da İspanya, Avrupa'da güçlü sayılabilecek sanayi ülkelerinden biri konumunda olan ülkedeki sanayi yapısı incelendiğinde; gıda, otomotiv, kimya ve metal üretimi öne çıkan sanayi sektörleri arasında yer almaktadır (DTO, 2015:61). Sektörel olarak otomotivde de söz sahibi olan İspanya, Avrupa'nın üçüncü, dünyanın yedinci büyük otomobil üreticisi konumundadır. Ancak 2005'te AB genişlemesiyle beraber, yabancı yatırımcıların işgücü maliyetinin daha düşük olduğu Doğu Avrupa ülkelerine yayılmaya başlamasıyla otomotiv sektörü istihdam oranı da bu durumdan olumsuz etkilenmiştir (DTO, 2015:61-63). İspanya hizmet sektörünün bir alt kolu olan turizm de ise dünyada önde gelen ülkelerdendir. Turizm ekonominin lokomotif sektörlerinden biri olup,

2013 yılında ülkeyi 60,5 milyon yabancı turist ziyaret etmiş ve aynı yıl turizm geliri 60 milyar euroya yaklaşmıştır. Dolayısıyla ülkede GSYİH'nın % 10,9'u ve de istihdamın % 11,9'unu turizm sektörü karşılamaktadır (TC. Dış İşleri Bakanlığı, 2015).

İspanya'nın 1986 yılı itibariyle AB'ye tam üye olmasıyla İspanya ekonomisinde önemli gelişmeler söz konusu olmuştur. Yine ülke, 1 Ocak 1999 tarihiyle de Avrupa Parasal Birliği'ne dahil olmuştur. Böylelikle o tarihteki hükümet, özelleştirme, yabancı sermaye yatırımları ve vergi uygulamalarının reformu gibi uygulamalarla İspanya ekonomisinde önemli sayılabilecek düzenlemelerle ülkenin gelişimine önemli katkılarda bulunmuştur.(Dış Ekonomik İlişkiler Kurulu-DEİK, 2011:3) İspanyol hükümetinin uygulamalarıyla birlikte ve yine AB'ye üye olmasından hemen sonra AB'den önemli ekonomik yardımlar almış ve yabancı sermayenin de etkisiyle 1990'lı yılların sonuna kadar yıllık ortalama %5 oranında büyümüştür. Aynı zamanda ülkenin sanayi odaklı bir ekonomik yapıya da geçmesiyle büyümesi de hızlanmış ve böylelikle büyüme oranları AB ortalamasının üzerine çıkmıştır (DTO, 2015:5). 2000'li yılların başında da İspanyol ekonomisi açısından aynı büyüme süreci devam etmiş ve ülke 2006 yılında % 3,9 ile son 6 yılın en yüksek büyüme oranına ulaşmış, 2007 de %3,8 ve 2008'de %2,7 oranında büyümüştür. Uzun bir büyüme sürecinin ardından, krizle birlikte 2009 yılında ise büyüme hızı % 3,7 oranında azalış göstermiştir (DEİK, 2013:3).

Dolayısıyla 2000'li yılların başında İspanya'da dahil olmak üzere AB ülkeleri emek piyasalarında ve ekonomilerinde ortaya çıkan görece olarak olumlu gelişmeler ve olumlu dönüşüm, 2008 yılından itibaren küresel krizle değişmeye başlamış, işsizlik sorunu açısından riskli ülkelere biri olarak kabul edilen İspanya'da istihdam göstergeleri bozulmaya başlamıştır. Sonucunda da İspanya, kısa süre zarfında işsizlik oranlarında AB içinde en yüksek artışların yaşandığı ülkelere biri konumuna gelmiştir. Dolayısıyla iş kayıpları ve işsizlik oranının artışı konusunda İspanya, AB içinde en olumsuz verilerle karşı karşıya kalan ülkelere biri konumuna gelmiştir (European Commission, 2009: 3-10-11; Kesici, 2011:103).

Nitekim kriz öncesi döneme bakıldığında İspanya, Avrupa İstikrar ve Büyüme Paketi maddelerini ihlal etmeyen; kamu borcunu milli gelirin % 60'ı altında tutabilen ve bütçe fazlası veren sağlam bir ekonomi görünümünde izlemekteydi. (Ünay, 2013:53). Aynı şekilde İspanya'da 1980 ve 90'lı yıllarda Avrupa'da istihdamın korunmasına yönelik katı düzenlemeler söz konusuydu. Yine ülkede 2000'lere doğru, tam zamanlı çalışanları korumaya yönelik yasalarda yeni düzenlemeler yapılarak, genç işgücüne ve uzun süreli işsizlere yönelik

istihdam olanaklarının güçlendirilmesi sonucunda, İspanya ekonomisi yeni iş olanakları oluşturma açısından büyük aşama kaydetmiştir (Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonları-TİSK, 2003 akt. Selamoğlu, 2002:51). Ancak konut sektöründeki haddinden fazla büyümeyle emlak balonunun patlaması ve özel sektörün aşırı borçlanması İspanya'yı krizin önemli bir parçası haline getirmiştir (Ünay, 2013:53).

İspanya'da kriz süreci öncelikle konut sektöründe başlamış, inşaat sektörüyle daha da derinleşmiştir ve de devamında mali bir kriz olarak devam etmiştir. Mali ve ekonomik krizin İspanya ekonomisine getirdiği en ağır yük işgücü piyasalarında olmuş ve kriz sürecinde İspanya'nın, AB'nin en yüksek işsizlik oranına da sahip ülke konumuna geldiği yıllar söz konusu olmuştur. Örneğin 2012 yılı içinde AB içinde işsizlik oranının en yüksek olduğu ülke olan İspanya, günümüzde de Yunanistan'la birlikte en yüksek işsizlik oranına sahip iki ülkesinden birisi halindedir (Madrid Büyükelçiliği, 2013:9).

İşsizliğin gelişimine bakıldığında genel olarak çalışan istihdamında düşüş olan ülkelerde ve AB ülkelerinde de krizden en çok etkilenen sektör olan inşaat sektörüne bakıldığında, kriz döneminde sadece inşaat sektöründe 1,3 milyon kişi işsiz kalmış, İspanya'da geçici süreli işsizlik 2007'de 34,4'ten 2011'de %25,5 oranına kadar düşmüştür (International Labour Organization, 2013:10-13 akt. Atakul, 2014:27-28). Ancak bu azalışın sebebi İspanya'nın işgücü piyasasının normalleşmesi değil, krizden aşırı bir şekilde etkilenerek iş kaybı sorunu ile yüz yüze gelen sektör ve kişi gruplarının aynı zamanda yarı zamanlı sözleşme ile daha fazla çalışıyor olmalarından kaynaklanmaktadır (Atakul, 2014:27-28).

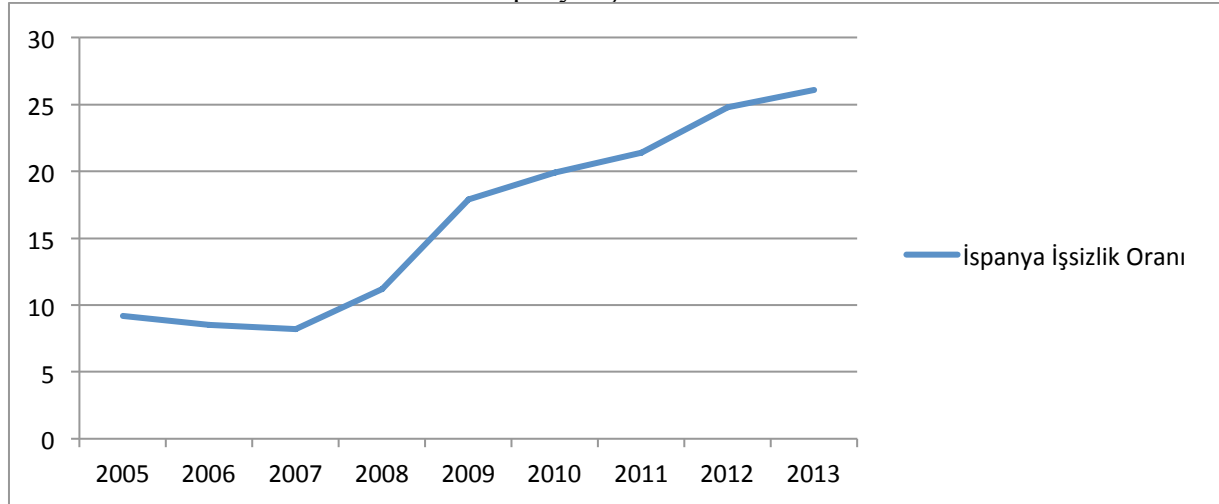
Günümüze doğru gelindiğinde son gelişmelerle beraber, işsizlik sorunu halen devam eden bir İspanya söz konusudur. İspanya'da Ekim 2012'de işsizlik oranı % 25,8'e kadar yükselirken, 18-29 yaşları arasındaki işsizlik oranı % 43 seviyesine kadar gelmiştir. İşsizliğin AB içindeki diğer bir sonucu da birlik içinde bir ülkede işsiz kalanların yine birlik içindeki farklı ülkelerde iş aramaları sonucunu beraberinde getirmiştir. Dolayısıyla İspanya'da işsiz kalan birçok kişinin, başka diğer bir AB ülkesi olan ve krizden diğer ülkelere göre daha az etkilenen Almanya'da iş aramaya başlamış ve durum diğer ülkelerin istihdam piyasalarını da zorlamaya başlamıştır. Krizden sonra Kasım 2012 başına kadar 80.000 civarında İspanyol vatandaşının istihdam edilebilmek için Almanya'da iş aradığı bilinmektedir. Dolayısıyla bu durum AB içerisinde, fakirlik seviyesindeki insanların oranını da arttırmaktadır (Şen, 2013:30).

Tablo 2. İspanya İşgücü Piyasasına Ait Bazı Göstergeler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İşsiz Sayısı (bin)	1934	1841	1846	2596	4154	4640	5013	5811	6051
İşsizlik Oranı (%)	9,2	8,5	8,2	11,2	17,9	19,9	21,4	24,8	26,1
İşsiz Erkek (%)	7,2	6,4	6,5	10,2	17,8	19,9	21,3	24,9	26
İşsiz Kadın (%)	12,4	11,8	11,1	13,2	18,5	20,7	22,3	25,6	27,3
Uzun Dönem İşsizlik (%)	24,5	21,7	20,4	17,9	23,7	36,6	41,6	44,3 5	-
İşgücü (bin)	21141	21780	22426	23066	23260	23365	23432	23444	23190
Kadın İşgücü (%)	41,3	42	42,4	43	43,8	44,3	44,8	45,1	45,3
Erkek İşgücü (%)	58,7	58	57,6	57	56,2	55,7	55,2	54,9	54,7
Tarım Sektörü Çalışan Oranı (%)	5,3	4,8	4,5	4	4,2	4,3	4,2	4,4	-
Sanayi Sektörü Çalışan Oranı (%)	29,7	29,5	29,3	27,9	24,7	23,1	21,8	20,7	-
Hizmet Sektörü Çalışan Oranı (%)	65	65,7	66,2	68,1	71,1	72,6	74	74,9	

Kaynak: TÜİK.

Grafik 2. 2005-2013 Dönemi İspanya İşsizlik Oranı Trendi

İspanya’da aynı AB ülkelerine benzer bir şekilde 2008’e kadar olan süreçte işsiz sayısında ve işsizlik oranlarında bir düşüş yaşanmıştır. Aynı şekilde bu dönemde uzun dönem işsizlik oranı da bir azalış eğilimi göstermiş ve 2005’de %24,5 iken, 2008’de %17,9’a kadar gerilemiştir. Yine %50’den fazla bir oranla istihdamın yarısından fazlasını sağlayan hizmet sektörü, krize kadar olan süreçte toplam işsizlik oranını azaltan sektörlerden olmuştur. Ancak özellikle sanayi sektörü çalışan oranında yaşanan azalmanın toplam etkisi hizmet sektörüne göre (hizmet sektörü çalışan oranında sürekli bir artış olmasına rağmen) daha fazla olmuş, bu durum da toplam işsizlik oranının artmasına neden olan unsurlardan olmuştur. Grafik ve

tablodan da görüldüğü üzere 2008 yılı İspanya işgücü rakamları açısından göstergelerin tersine döndüğü bir dönem olmuştur. İşsizlik sayıları ve oranları 2008 yılı ile birlikte büyük oranlarda artmaya başlamıştır. Hatta bu artışlar AB içinde en büyük işsizlik artışlarından olmuş, 2007 ve 2013 yılı karşılaştırıldığında işsizlik oranı 3 kattan daha fazla artmıştır. Böylelikle İspanya'da işsizlik oranı 2007'de % 8,2 iken, 2008'de 11,2, 2009'da 17,9, 2010'da 19,9, 2011'de 21,4, 2012'de 24,8, 2013'te 26,1'e kadar artmıştır. Aynı şekilde uzun dönemli işsizlik oranı da 2008'de % 17,9'luk oranıyla dip yapmış, 2012'de 44,3'e kadar ulaşmıştır.

Görüleceği üzere İspanya krizle birlikte istihdamda ve öncesinde emlak ve inşaat sektöründe bir çöküntüye girmiş ve bu olumsuzlukları ortadan kaldırmak adına krizin ardından kapsamlı yapısal uyum reformlarını hayata geçirmeye başlamıştır. Oldukça yüksek meblağlara ulaşan özel sektör borçları nedeniyle hanehalkı ve mali olmayan kuruluşlarda düşük kaldıraçlamayı teşvik eden uygulamaları başlatmıştır (Yılmaz, 2013:60). Yine İspanya hükümeti, İspanyol ekonomisinin öncü sektörlerinden olan kalkınma, inovasyon, turizm ve enerji alanlarında istihdama kaynak oluşturmak amacıyla bir fon oluşturmuştur. Bu kapsamda, ailesini geçindirmekle yükümlü bir işsiz vatandaşı işe alan işverenlere 1.500 euro ödeme durumu söz konusudur. Bununla birlikte küresel krizin etkilerini en yoğun olarak hisseden işletme ve sektörlerin sosyal güvenlik ödemelerinde ertelemeye gidilmiştir. İşçilerinin sözleşmelerini geçici süreli durdurmak durumunda kalan veya çalışma sürelerini azaltan işletmelerin sosyal güvenlik işveren primlerinin %50'si 6 aya kadar İspanyol hükümetince karşılanmaktadır. Ayrıca İspanya'da hayata geçirilen bir diğer uygulama da, bir işsiz işe alınması durumunda, işsizlik fonundan alabileceği ödeme tutarının 3 yıla kadar süreyle işveren primine sayılması imkan dahilinde olabilmektedir (TİSK, 2003:17). Yine işsizliği önlemek amacıyla son dönemde yapılan düzenlemelerden biri de geçici sözleşmelerle çalışma olanaklarının düzeltilmesidir. Böylelikle firmaların sürekli sözleşme ile çalıştırdıkları işçileri işten çıkarmalarda işverenler ağır yüklerle karşı karşıya getirilmiştir. Ancak ileriki süreçte firmalar işten çıkarmalardaki zorluklar sebebiyle bu kez de yeni eleman almayı tercih etmemiştir. Dolayısıyla yapılan yeni düzenlemelerle firmalara geçici sözleşme ile çalışan temin etme imkanı tanınmış ve işten çıkarmalardaki zorluklar biraz da olsa azaltılmıştır (Madrid Büyük Elçiliği, 2013:11).

İspanyol hükümeti ekonomiyi ve piyasaları canlandırmak adına ve de işsizlik oranlarını düşürmek adına yukarıda sayılan düzenlemelerle birlikte 2014 yılında bazı reformların gerçekleştirilmesini planlamıştır. Bu reformlar (Madrid Büyük Elçiliği, 2013:9):

- Ekonomi yönetiminin geliştirilmesi amacıyla, mali sorumluluk ve ödeme yetersizliklerini engellemek için bağımsız bir otoritenin kurulması,
- Mali konsolidasyon tedbirlerinin alınması,
- Kamu harcamalarının verimliliğinin ve kaltesinin arttırılması,
- İşgücü ve vergi kaçakçılığının önlenmesi,
- Rekabetçilik ve piyasalar için yeni bir denetim yapısı oluşturulması,
- Enerji reformu,
- Akaryakıt sektöründe rekabeti teşvik,
- Finsansal piyasaların rekabetçiliği ve etkinliğini garanti edecek bir denetim yapısının oluşturulması,
- Demiryolu yolcu taşımacılığının liberalizasyonu,
- Kara taşımacılığı düzenlemelerinin iyileştirilmesi,
- Havaalanı altyapılarının yönetimi için yeni bir model oluşturulması.

Ancak ülkede kısa vadede de işsizlik oranının hızla azaltılması gerektiğinden Ekonomi ve Rekabetçilik Bakanlığı tarafından, yeni büyüme ve iş alanları oluşturmak için küçük ve orta boy işletmelerin gelişmesine destek vermek amacıyla ve perakende sektörünün rekabetçiliğini arttırmak amacıyla da yeni bir plan uygulanmaya başlamıştır. Plan 10 hedefi içinde barındırmaktadır (Madrid Büyük Elçiliği, 2013:10):

- Küçük ve orta ölçekli işlerde inovasyon ve rakebetçilik,
- Şehir içindeki yeni alışveriş merkezleri ile geleneksel marketlerin desteklenmesi,
- Kredi ve finansal desteğe kolay ve hızlı ulaşım,
- Ticaretin ve talebin yeniden hareketlenmesinin teşvik edilmesi,
- Yeni şirket kuruluşları ile yeni girişimcilerin desteklenmesi,
- Ticaret ve turizm arasındaki sinerjinin desteklenmesi,
- Ticarete güvenlik ve gözetim önlemlerinin iyileştirilmesi,
- Yeni işe başlamanın kolaylaştırılması ve engellerin ortadan kaldırılması,
- İhracatın ve firmaların dışa açılmalarının desteklenmesi,
- Ticarete “iş eğitimi ve öğretimi”nin geliştirilmesi.

Tüm bu olumsuz tabloya rağmen alınan hem bu önlemler hem de diğer ilave önlemlerle İspanya ekonomisi 2013 yılının ilk çeyreğinde % 0,4 ikinci çeyreğinde yine % 0,1 oranlarında daraldıktan sonra 2011 yılından beri ilk kez 2013 yılı 3. çeyreğinde % 0,1 oranında bir büyüme kaydetmiştir. Yine ekonomide, 2014 yılının ikinci çeyreğinde % 0,6, üçüncü çeyreğinde de % 0,5 oranında büyüme kaydedilmiştir. Ülkede son dönemde, finans sektörü, işgücü piyasası ve tüketici güven endeksinde yaşanan pozitif yönlü gelişmeler de ülkenin ekonomik toparlanmasına katkıda bulunmuştur. Her ne kadar büyüme oranları birlik içindeki diğer gelişmekte olan ekonomilere göre çok az ve yetersiz olsa da netice olarak İspanya son 2 yıllık ekonomik daralmadan biraz da kurtulmuştur. Ekonomideki bu pozitif yönlü gelişmeler işsizliğin azaltılmasına yönelik beklentileri de artırmıştır. Ancak Devlet Başkanı Mariano Rajoy’un belirttiği gibi bu sevindirici olmakla birlikte İspanya için henüz

yapılacak çok şey bulunmaktadır ve Rajoy'a göre İspanya ekonomisi resesyondan çıkmış ancak kriz halen devam etmektedir. Bununla birlikte uluslararası finans kuruluşlarının ekonomi uzmanları da, AB ekonomisinin sorunlu ülkelerinden olan İspanya'da toparlanmanın güçlendiği ve ihracatın kalkınmaya olumlu katkı yaptığı değerlendirilmelerinde bulunmaktadır (DTO, 2015:60-61; Madrid Büyük Elçiliği, 2013:9; Dış İşleri Bakanlığı, 2015).

IV. KÜRESEL KRİZ ve TÜRKİYE EMEK PİYASASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye yaklaşık 78 milyon nüfusuyla Avrupa'nın en kalabalık 2. ülkesi ve 783.532 metrekarelik yüzölçümüyle yine kıtanın en büyük ülkelerindedir. Türkiye günümüzde yaklaşık 10.500 dolar olan kişi başına düşen geliri ile orta-üst gelirli ülkeler grubundadır. Yine 400 milyar dolar dış ticaret hacmine sahiptir ve dünyanın 17. büyük ekonomisine sahiptir. Türkiye'nin GSYİH'si de 800 milyar 107 milyon dolardır (Türkiye İstatistik Kurumu-TUIK, 2015).

TUIK verilerine göre Türkiye'de milli gelir içinde en büyük pay % 60'den fazlalık oranıyla hizmet sektörüne aittir. Ardından ise % 30 dolaylarındaki oranıyla sanayi ve % 10 dolaylarındaki oranıyla tarım sektörü izlemektedir. Yine sanayinin içinde en yüksek pay % 80 dolaylarındaki oranıyla imalat sanayine ait olup, bunu sırasıyla enerji ve madencilik sektörleri izlemektedir. Ülkemiz verimli topraklarıyla bir tarım ülkesi olmasına rağmen tarımsal üretime verilen önemin azalması ve sanayinin daha fazla desteklenmesiyle yıllar içinde tarımsal milli gelirin oranı da azalmıştır. Bununla birlikte ülkemiz bir turizm ülkesidir ve turizme verilen önem gittikçe artmaktadır. Dolayısıyla hizmet sektörünün önemli kollarından olan turizm gelirleri de yıllar içinde artarak 2014'te 35 milyar euroya yaklaşmış, istihdamda önemli iş kollarından biri olmuştur.

Türkiye 2000'li yıllara doğru ve 2000'li yılların hemen başında birçok ekonomik krizle karşılaşmış, 2001 krizi sonrasında ise uyguladığı kapsamlı bir makroekonomik ve yapısal reform programıyla, 2005 yılında AB ile katılım müzakerelerinin başlamasıyla ve 2008 yılına kadar devam eden uygun dış ortamla 2001 yılından bu yana Türkiye'nin GSYH'si dolar bazında neredeyse üç kat artmıştır (World Bank:2015:2). Sadece 2002-2007 yılları arasında ortalama yıllık %7 oranında bir büyüme hızına ulaşan Türkiye'de yine bu büyümeye katkıda bulunan en önemli etkenlerden bir diğeri de özel kesim tüketim ve yatırım harcamaları oluşturmuştur. Büyümeye arz yönünden katkı sağlayan en önemli sektörler ise hizmet ve sanayi sektörleri olmuş, tarım sektörü ise mevsimsel şartlara bağlı olarak bazı

dönemlerde büyümeye pozitif katkı sağlamış, bazı yıllarda ise ekonomik daralmanın bir parçası olmuştur (Taban, 2011:31).

2007’de ABD’de ortaya çıkan küresel krizin, Türkiye’ye etkisi 2008 yılının ikinci yarısını izleyen dönemde gittikçe artmaya başlamıştır. Ancak kriz Türkiye’de finansal kriz olmaktan çok reel ekonomi krizi olarak yaşanmıştır. Bunun en önemli nedenleri arasında Türkiye’de bankaların finansal krizin sirayet yolu olan, “Toksit Kağıtlar¹” diye anılan “çürük” tahvilleri satın almamaları ve henüz o tahvillerin dayandığı işlemlerin (türev işlemleri) Türkiye’de yapılmaması yer almaktadır. Reel kesimin etkilenmesi ise AB ile dış ticaret ilişkilerinin daralmasından ve de dış kaynak azalmasından kaynaklanmıştır. Avrupa’daki bankaların ise “Toksit Kağıtları” % 40 gibi önemli miktarlarda biriktirmiş olmaları neticesinde varlıkları ile birlikte verdikleri kredilerin hacmi etkilenmiş, bu durum da kredileri kısıtlamış, kredi faizlerini yükseltmiştir. Dolayısıyla yerli iş kesiminin Avrupa’dan aldığı krediler kısıtlanmış, böylelikle de AB’de talep düşerken ihracat azalmış, bu durum iç üretimi düşürmüş, işsizlik artmıştır. Türkiye’ye de böylelikle 2008 küresel krizinin intikali, işte AB üzerinden yansıyan ihraç malları talebinin düşüşü ve dış kaynak girişleri azalışı yoluyla yansıyarak içeride reel üretimi düşürmüştür (Kazgan, 2013:353-354). Dolayısıyla Türkiye diğer ülkeler gibi krizden etkilenmiş ancak bu etkilenme reel ekonomi açısından olmuş ve ihraç pazarlarının daralmasıyla yüz yüze kalmıştır (Öztürk ve Gövdere, 2010:395).

Kriz süresinde dünyadaki tüm ülkelerde finans kuruluşlarının ve sektörün genel olarak rehabilitasyonu ve sektörün içindeki bankaların yeniden yapılandırılması büyük önem arz etmiştir. Nitekim, Türkiye’de de finans sektörü içinde ağırlığı yüksek olan bankacılık sektörünün 2001 krizinden sonra büyük ve kapsamlı ölçüde yeniden rehabilite edilmesi, sektör ve ülkenin 2008’de ortaya çıkan küresel krizi küçük kayıplarla atlmasına sebep olan etkenlerden olmuştur. Bu gelişmelerle aynı zamanda yüksek bir büyüme potansiyeline sahip olan Türk bankacılık sektörü bir yandan gelişimini sürdürmüş, diğer yandan da asli görevlerinden biri olan ekonomik faaliyetleri destekleme görevine devam etmiştir. Dolayısıyla bu süreçle beraber, son dönemde uluslararası piyasalardaki riski yüksek ve belirsiz ortam içerisinde Türkiye’de finansal istikrar güçlü bir görünüm arz etmiştir. Aynı zamanda bankacılık sektörü kriz sürecinde; büyüme, sermaye yeterliliği, aktif kalitesi,

¹ Toksik kağıt diye anılan ABD finans kesimi kaynaklı tahviller, üzerinde yazılı değeri taşımadığı sonra ortaya çıkan tahvillerdir; değeri yüksek tahviller değeri düşük olanlar ile birlikte torbalanmış, değerli tahviller üzerinden sigortalanmış ve pazarlanmıştır. Bu değeri taşımadıkları anlaşıldığında satın alan bankalar vb. büyük varlık kaybı yaşar oldular, “toksik kağıt” diye anıldılar (Kazgan, 2013:353-354; Yeldan, 2013:104).

likidite, karlılık gibi temel kriterler çerçevesinde de başarılı bir performans sergileyerek fonksiyonlarını başarılı bir şekilde ifa etmiştir (Arıcan, 2015:1,3,11).

Ekonomik krizler sonucu ekonomide meydana gelen daralma nedeni ile bu durumdan olumsuz etkilenen alanlardan biri de istihdam olması neticesinde Türkiye de her kriz sonucu işsizlik sorunuyla karşılaşan ülkelerden biri olmuştur (Yaprak, 2009:41). Yine Türkiye’de işgücü piyasaları incelendiğinde ve benzer ekonomik özellikleri olan ülkelerle karşılaştırıldığında, karşımıza tarımsal istihdamın orantısız büyüklüğü, emek arzının fazlalığına karşın emek talebinin yeterli olmaması, işgücünün çoğunluğunun niteliksiz olması, toplam istihdam içinde ücretlilerin düşük olması, kayıt dışı istihdam gibi temel nitelikli sorunlar çıkmaktadır (Çondur ve Bölükbaş, 2014:82). Yine yıllardır devam eden işsizlik sorununun altında yüksek nüfus artış oranı, büyük oranlı kırdan kente göç, hedeflenen sanayi düzeyinin gerçekleşmemesi, ekonomik büyümenin emek arzını massedememesi, istihdam sağlayacak büyük yatırımların gerçekleştirilememesi gibi yapısal nedenler bulunmaktadır (Özsağır, 2000:290). Ancak yine de varolan birçok istihdam sorununa rağmen özellikle sahip olduğu genç nüfus yapısını ve bu gibi avantajlarını fırsat olarak değerlendiremeyen ve zaten kronikleşmiş bir işsiz kitleye sahip olan Türkiye’de, yaşanan bu finansal krizler sonucu istihdam yapısı daha da kötüleşmekte ve işsizlik oranlarında sürekli artış yaşanmaktadır (Yaprak, 2009:41).

Özellikle 2001 yılında yaşanan ekonomik kriz sonrası dönemde Türkiye ekonomisi istikrarlı bir büyüme süreci yaşamış, ancak bu durum işsizlik oranlarının azalmasına yine yeterince katkıda bulunamamıştır. İşsizlik 2001 krizinin hemen ardından hızla yükselmiş; alınan önlem ve uygulanan politikalara rağmen işsizlik oranları kriz öncesi değerlere inememiştir. Bunun önemli nedenlerinden biri de 2001 krizi sonrası ekonomideki yapısal değişikliklerdir. Başka bir ifadeyle, tarım sektöründe üretim azalması sonucu işsiz kalanların çoğunun sanayi ve de hizmet sektöründe istihdam edilememesi, yüksek büyüme oranlarına rağmen işsizliğin azalmamasına neden önemli sebeplerden olmuştur. (Ümit ve Bulut, 2013:131-132).

Nitekim Türkiye ekonomisi 2002-2007 döneminde % 7’lik ekonomik büyümeye rağmen istihdam yine artmamış; büyüme bu dönemde istihdamsız olarak gerçekleşmiş, işsizlik oranları da yüksek oranlarda kalmıştır. Bununla birlikte sanayi kesiminde işgücü verimliliği artışları olmasına rağmen reel ücretler buna eşdeğer bir şekilde artmamış, dolayısıyla da refah artışı da tam olarak hissedilememiştir. Bunun nedeni tıpkı küresel kriz öncesinde olduğu gibi verimlilik artışlarının reel ücretleri etkilememiş, yani verimlilik artışları

belli oranda ucuz işgücü ile sağlanmıştır. Krizin etkilerinin devamı esnasında sadece belirli dönemlerde ekonomik büyümedeki artışa bağlı olarak istihdamın kısmi olarak arttığı dönemler olmuş ve işsizlik oranlarında düşüş söz konusu olmuştur. Örneğin 2010 yılının ilk 9 aylık döneminde en fazla istihdam artışı sanayi ve inşaat sektörlerinde gerçekleşmiştir (Taban, 2011:31-32).

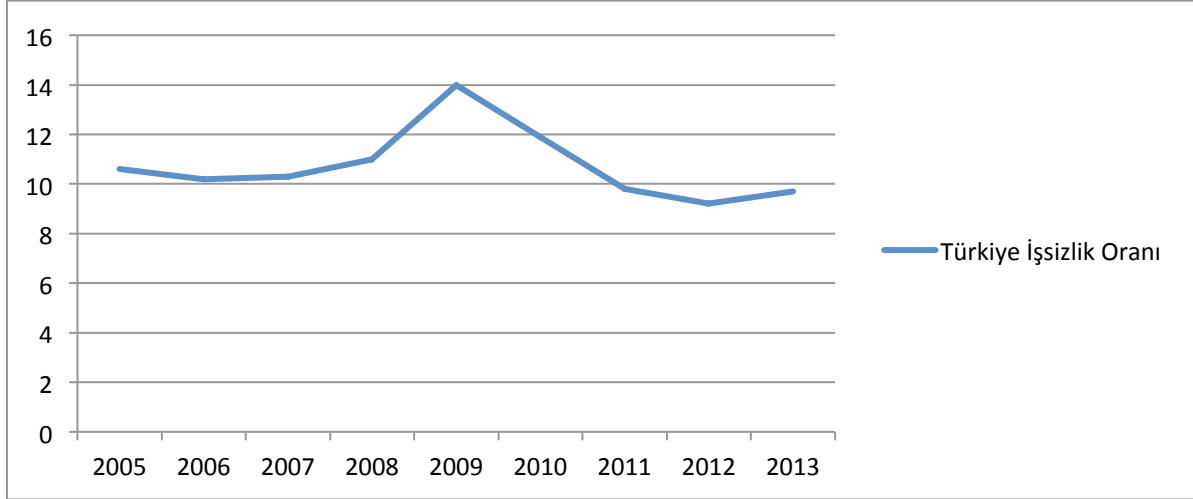
Türkiye’de bugüne kadar farklı dönemlerde ve farklı etkileri barındıran krizler yaşamasına rağmen 2008 krizi bazı özellikleri yönüyle diğer krizlerden ayrılmaktadır. 2001 krizinin birçok makroekonomik değişkende ortaya çıkardığı etkilerin ortadan kalkmaya başladığı bir dönemde etkilerine maruz kalınan bu yeni kriz, çalışma hayatını da olumsuz etkilemiştir. İşletmelerin üretim kapasitelerini azaltmaları, krizin yansımaları ile işyeri kapanmaları yeni işletmelerin ve tesislerin açılmaması, geliri azalan bireylerin tüketim harcamalarını azaltmaları gibi etkenlerin tamamı istihdamı doğrudan etkilemiş ve kısmen halen etkilemektedir. Yine küresel kriz nedeni ile gerek iç talebin, gerekse de dış talebin daralması nedeni işverenleri işçi çıkarma seçeneğini kullanmaya itmiştir. Özellikle Bursa, Gebze gibi büyük sanayi merkezlerinde yoğun işçi çıkarmaları ile karşı karşıya kalınmış, işsiz sayısının büyük oranda artması beraberinde sosyal sorunları da getirmiş ve devleti çözüm için yeni çareler aramaya yöneltmiştir (Yaprak, 2009:52-53).

Tablo 3. Türkiye İstihdam Piyasasına İlişkin Bazı Göstergeler

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
İşsiz Sayısı (bin)	2388	2328	2376	2611	3471	3046	2615	2518	2747
İşsizlik Oranı (%)	10,6	10,2	10,3	11	14	11,9	9,8	9,2	9,7
İşsiz Erkek (%)	10,5	9,9	10	10,7	13,9	11,4	9,2	8,5	8,7
İşsiz Kadın (%)	11,2	11,1	11	11,6	14,3	13	11,3	10,8	11,9
Uzun Dönem İşsizlik (%)	39,4	35,7	30,3	26,8	25,3	28,6	26,5	24,9	24,5
İşgücü (bin)	22455	22751	23114	23805	24748	25641	26725	27339	28271
Kadın İşgücü (%)	25,6	26	26	26,6	27,7	28,8	29,4	30	30,7
Erkek İşgücü (%)	74,4	74	74	73,4	72,3	71,2	70,6	70	69,3
Tarım Sektörü Çalışan Oranı (%)	25,7	24	23,5	23,7	24,6	25,2	25,5	24,6	23,6
Sanayi Sektörü Çalışan Oranı (%)	26,4	26,8	26,7	26,8	25,3	26,2	26,5	26	26,4
Hizmet Sektörü Çalışan Oranı (%)	48	49,1	49,8	49,5	50,1	48,6	48,1	49,4	50

Kaynak: TÜİK.

Grafik 3. 2005-2013 Dönemi İspanya İşsizlik Oranı Trendi

Sahip olduğumuz genç nüfusu bir fırsat olarak kullanamadığımızdan, işsizlik de en fazla genç nüfusu etkilemektedir. Zaten kronikleşmiş bir işsizlik oranına sahip iken, yaşanan küresel krizin etkisi ile de dünyada işsizlik oranının en yüksek olduğu ülkeler sıralamasında Türkiye üst sıralara yükselmiştir (Yaprak, 2009:53). Tabloya ve grafiğe bakıldığında işsizlik oranı 2005-2006 arasındaki 1 yıllık dönemde azalmış, işsiz sayısı 2388 binden 2328 bine, işsizlik oranı da % 10,6'dan % 10,2'ye gerilemiştir. Ancak bu azalış kısa süreli olmuş işsizlik oranları 2006-2010 arasında sürekli bir artış içerisinde olmuştur. Özellikle krizin başlangıcında, 2007-2009 arası dönemde işsizlik oranında neredeyse % 40'a yaklaşan bir oranda artış yaşanmıştır. 2007'de % 10,3 olan işsizlik oranı 2009'da % 14'e kadar yükselmiştir. Yine aynı dönemde işsiz erkek ve işsiz kadın oranı da benzer oranlarda artışı yaşamıştır. Kriz döneminde tarım, sanayi ve hizmet sektörü çalışan oranları incelendiğinde sektörlerdeki oranlar genellikle yatay bir seyir izlemiştir. Kriz döneminde belirgin olarak herhangi bir sektördeki istihdam rakamları keskin olarak bir düşüş veya yükseliş yaşamamıştır. Nitekim 2008-2009 arasında sadece sanayi sektörü çalışan oranında bir düşüş yaşanmıştır. Bu düşüşün de küresel krizin dış ticaret üzerinden reel ekonomide ortaya çıkardığı sıkıntıdan dolayı meydana geldiği ifade edilebilir. Aynı yılda tarım ve hizmet sektörlerinde ise çalışan oranlarında bir azalma ortaya çıkmamıştır. Hizmet sektöründe istihdam edilen çalışan oranında 2009-2011 döneminde bir azalma olmuş, 2009'da % 50,1 olan hizmet sektörü çalışan oranı 2010'da 48,6, 2011'de 48,1 olmuştur.

Krizin etkileri ekonomide kendisini göstermeye başladıkça istihdam sorunlarını ortadan kaldırmaya yönelik önlemler de alınmaya başlamıştır. İşsizliği azaltmaya yönelik; "işsizlik ödeneğinin arttırılması, kısa çalışma ödeneği, ücret garanti fonu" gibi işsizlikle mücadele araçlarına yönelen ve bunların etkin kullanımını gerçekleştirmeye çalışan

Türkiye’de bir yandan da istihdamı arttırmaya yönelik teşvikler öne çıkarılmaya çalışılmıştır. (Yaprak, 2009:53). Yine Türkiye İş Kurumu (İŞKUR)’un “mesleki eğitim faaliyetinin geliştirilmesi, girişimcilik ve eğitim danışmanlığı hizmeti verilmesi, mevcut istihdamın üstünde ilave istihdam için prim desteği sağlanması, yatırım teşvikleri” gibi krizin aşılmasına yönelik uygulamalar alınan diğer önlemlerden bazılarıdır (Acar, 2013:17). Bunlarla birlikte işsizliğin daha da artmamasına ve yeni istihdamlara yönelik ilave birçok önlem aşağıdaki kanun ve yönetmeliklerle 2008 krizinin hemen ardından alınmaya başlamıştır²:

Ülkemizde istihdam alanında tedbir alınması süreci, ekonomik krizin belirginleşmesinden önce, istihdam paketi olarak da anılan ilk yasal düzenleme 15 Mayıs 2008 tarih ve 5763 sayılı **“İş Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”** ile getirilen düzenlemeler ile başlamıştır. Paketin içerdiği düzenlemeler, ekonomik kriz karşısında önlem alınmasından ziyade, işgücü piyasasının geçmişten gelen sorunlarına ilişkindir. Ancak ekonomik krizin etkilerinin paketin açıklanmasından kısa bir süre sonra belirginleşmesi nedeniyle raporun istihdam desteklerine ilişkin bölümünde krizin etkilerine karşı düzenlemelere de yer verilmiştir. Kanunda özetle; özürlü istihdamının artırılmasına yönelik düzenlemeler, işverenin yükümlü olduğu bazı prim ve sigortaların devlet tarafından karşılanması, bazı prim borçlarının ve idari cezaların yeniden yapılandırılması, işyeri açılmasının önündeki bazı engellerin kaldırılması, genç ve kadın istihdamına yönelik bazı teşviklerin getirilmesi gibi birtakım düzenlemeler hayata geçirilmiştir. Bu kanundan sonra hemen aynı yıl 31.07.2008 tarih ve 5797 sayılı “Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun” ile bir önceki kanunla yapılandırma kapsamına girmeyen borçların yapılandırılmasının önü açılmıştır. İlerleyen süreç içindeki diğer yasal düzenleme **18.02.2009 tarih ve 5838 sayılı “Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun”da getirilen teşvikler ile söz konusu olmuştur. Bu kanunla;** sadece 2008 ve 2009 yıllarında kısa çalışma için yapılan başvurulara özel olmak üzere; günlük kısa çalışma ödeneğinin süresi ile miktarı %50 oranında artırılmıştır. Yine genç ve kadın istihdamı halinde 2008 yılındaki kanunda geçen süre uzatılmış, kapsam genişletilmiştir. Bununla beraber kısmi zamanlı çalışanların sigorta prim ödemelerinde işveren lehine düzenlemeler gerçekleştirilmiştir. **2009 yılı içindeki bir diğer yasal düzenleme 11.08.2009 tarih ve 5921 sayılı “İşsizlik Sigortası Kanunu ile Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu’nda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”**

² İlgili kanun maddeleri TİSK’in “İşsizlikle Mücadele: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler” adlı raporunda (TİSK, 2009:66-67) bütünüyle yer almaktadır. Kanun maddeleri tarafımızca özetlenmiştir. Bununla birlikte kanun maddelerinin tüm metnine resmi gazetelerden de erişilebilir.

ile getirilen teşvikler olmuştur. **Kanunda;** Yatırımlarda Devlet Yardımları hakkında kararlar çerçevesinde teşvik edilen yatırımlara bağlı olarak gerçekleştirilecek istihdamda işçi sigorta primlerinin tamamına yakınının Hazine tarafından karşılanacağı, 2010'a kadar istihdam edilen işçilerin sigorta primi işveren tutarının 6 ay işsizlik sigorta fonundan karşılanacağı ve işsizlik ödeneği alanların işe alınanların işçi ve işveren sigortası piriminin fondan karşılanacağı teminat altına alınmıştır. Bir diğer yasal düzenleme **19.06.2009 tarih ve 27263 sayılı Resmî Gazete'de yayınlanan "Türkiye İş Kurumu İşgücü Uyum Hizmetleri Yönetmeliğinde Değişiklik Yapılmasına Dair Yönetmelik"** ile getirilen düzenlemelerdir. **Kanunla beraber;** okul, hastane vb. sağlık kurumlarda bakım ve onarım işleri, ağaçlandırma ve erozyon kontrolü, çevre düzenlemesi ve arazi ıslahı, park ve bahçe düzenlemesi için kısa süreli istihdam amaçlı programların genişletilmesi ile 120 bin işsizde doğrudan istihdam olanağı sağlanacaktır. İŞKUR'un mesleki eğitim faaliyetlerinin genişletilmesi kapsamında verilecek eğitim kurslara katılanlara günlük 15 TL ödeme yapılarak 200 bin işsizde eğitim sağlanacaktır. Verilecek eğitimler sonucu Küçük ve Orta Ölçekli İşletmeleri Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı (KOSGEB) aracılığıyla bireylere 4000 TL hibe sağlanacaktır. Yine kanunda işbaşı eğitimleri çerçevesinde mesleki stajlar desteklenerek gençlerin istihdam edilmesi amaçlanacak ve programdan 100 bin gencin istihdam edileceği belirtilmiştir. Stajyerlere de İŞKUR tarafından günlük 15 TL ödeme yapılacaktır.

Alınan tüm bu önlemler işsizlik oranlarını az da olsa krizden sonra bazı dönemlerde azaltmış veya kontrol altına almıştır. Fakat yine de çok yönlü etkileri olan işsizlik sorununun devam etmesi kriz sonrasında normalleşme sürecini geciktirmekte, beraberinde başka sorunlara da yol açmaktadır. Krizin etkileriyle birlikte diğer yandan da Türkiye'de yüksek oranda bir kayıt dışı ekonominin varlığı düşünüldüğünde kriz, işsizliğe yol açtığı gibi, kayıt dışı çalışanların sayısını da arttırmaktadır. İşsiz kalanlar, çaresiz kalarak veya isteyerek kayıt dışı alanlara yönelip çalışabilmekte, normalden daha düşük ücretlere razı olmakta, sendikalı çalışanların sayısı azalmakta, istihdamda standart dışı çalışma biçimleri gibi durumlar söz konusu olabilmektedir (Yaprak, 2009:41).

Türkiye'de incelenen dönem için bakıldığında işsizliğin özellikle büyüme, dış ticaret gibi faktörlerden etkilendiği görülmektedir. Dolayısıyla işsizliğin Türkiye'de azaltılmasına yönelik; üretimin sürdürülmesi, özellikle de ithalata dönük bir büyüme yerine ihracata yönelik bir büyüme modelinin hayata geçirilmesi gereklidir. Bununla birlikte yurtiçinde üretilen ürünlere olan talebin artırılarak yeni AR-GE yatırımlarının yapılması ve yeni iş sahalarının oluşturulması işsizliği azaltabilecek unsurlar arasında belirtilebilir (Ümit ve Bulut:2013:139).

V. SONUÇ

2008’de başlayarak hızla büyüyen ve sarmal haline dönen; mortgage krizi, bankacılık krizi, finansal kriz, ekonomik kriz, borç krizi gibi farklı isimlerle adlandırılan kriz, 1929 büyük buhrandan sonra büyüklüğü ve etkileri açısından yaşanan en büyük kriz olarak anılmaktadır. Krizin başlangıç noktası ABD olmuş; ancak kriz aylar içinde ülkelerin büyüklüğüne, gelişmişliğine bakmadan başta Avrupa ülkeleri olmak üzere hemen hemen tüm ülkeleri etkiler bir vaziyet almıştır.

Özellikle finansal sektörde başlayarak reel sektöre sirayet eden kriz çalışmada ele aldığımız işsizlik, istihdam gibi değişkenler üzerinde etkisini hızla göstermiştir. Krizle birlikte AB ülkeleri, Japonya, ABD gibi küresel güç olan ekonomilerde bile alışlagelmişin dışında işsizlik rakamları yükselişe geçmiş, istihdam oranları azalmaya başlamıştır. AB ülkelerine baktığımızda kriz öncesi yatay bir seyir izleyen işsizlik rakamları, krizle birlikte yükselişe geçmiş işsizlik oranı AB’de % 10’un üzerine çıkmıştır.

Bir AB ülkesi olan İspanya’nın ve bir AB üyesi olma yolunda ilerleyen Türkiye’nin hem genel ekonomik özellikleri, hem de krizin istihdama etkisi açısından bakıldığında; her iki ülkenin birçok ekonomik noktada önemli benzerlikleri bulunmaktadır. İspanya dünyanın en büyük 13. ekonomisi konumunda iken, Türkiye de dünyanın en büyük 17. ekonomisi konumundadır. Bununla birlikte her iki ülkede de sırasıyla hizmet, sanayi ve tarım sektörleri milli gelir ve istihdama en büyük katkıyı yapmaktadırlar. Her iki ülkenin de sanayileşmeye gittikçe artan bir önem vermesiyle tarım sektörünün milli gelir içindeki payı son dönemlerde azalışa geçmiştir. Aynı şekilde her iki ülke de hizmet sektörünün altında yer alan turizm sektöründen önemli bir gelir elde etmektedir ve turizm ülkesi olarak anılmaktadırlar. Yine her iki ülke dış ticaretinin büyük bir oranını AB ülkeleri ile gerçekleştirmesi bu iki ülkenin, AB ülkelerini önemli bir dış pazar olarak görmesinde etkili bir husustur. Ancak tüm bu benzerliklere rağmen, İspanya’nın 1 trilyon euro civarındaki milli gelirine karşın Türkiye’de milli gelir henüz 800 milyar dolar dolaylarındadır.

İspanya, 28 üyeli AB’de krizden en çok etkilenen ülkelerden biri olmuştur. 1990’lı yıllara doğru AB üyesi olan İspanya, birliğe girdikten sonra ekonomisinde büyük değişimler yaşamış, kriz sürecine kadar ekonomisi hemen hemen sürekli büyümüştür. Krizden önce istikrarlı olarak ilerleyen, bütçesi fazla veren bir İspanya söz konusu iken, İspanya’da emlak sektöründe etkisini gösteren küresel kriz, bankacılık sektörüne de sıçramış ve ülke 15 yıllık bir sürecin ardından negatif bir büyüme göstermiş, İspanyol ekonomisi daralmıştır. Emlak sektörüne krizin sıçraması ve özel sektörün aşırı borçlanması gibi faktörlerle beraber kriz

süreç içinde emek piyasasında da etkisini göstermiş ve İspanya, AB içinde Yunanistan ile birlikte en yüksek işsizlik rakamına sahip ülke konumuna gelmiştir. 2008'den sonra sürekli artan işsizlik rakamları 2012'de 24,8'le birlik içindeki en yüksek işsizlik oranı olmuş; 2013'te ise % 26,1'e yükselmiştir. Nitekim İspanya'nın dış ticaretinin büyük bir kısmını AB ülkeleriyle yapması ve AB ülkelerinin de krizden etkilenerek ekonomilerinin kötüleşmesi istihdam piyasalarının İspanya'da kötüye gitmesinin önemli nedenlerinden olmuştur.

Türkiye de krizin etkilerini fazlasıyla hisseden ülkelerden biri olmuştur. Ancak bu etki finansal sektör aracılığıyla değil reel sektör kanalıyla gerçekleşmiştir. Nitekim Türkiye, 2001 krizi sonrası bankacılık sektörünü yeniden yapılandırmış ve sektör içinde Basel gibi uluslararası kriterler sıkı sıkıya uygulanır olmuştur. Yine krizde finansal sektör aracılığıyla farklı ülke piyasalarına dağılan sorunlu tahvillerin, Türkiye'de yer almaması krizin finansal sıkıntılarını Türkiye'ye aktarmamıştır. Ancak kriz süreci reel sektörde farklı bir seyir izleyerek olumsuz etkilerini bu alanda daha çok göstermiştir. Nitekim Türkiye de kriz öncesi dönemde tıpkı İspanya gibi dış ticaretinin büyük bir oranını Avrupa ülkeleriyle gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla ihraç mallarımıza olan talebin azalması ve ülkemize dış kaynak girişinin azalması işsizlik rakamlarının artışında etkili olan en önemli husus olmuştur. Krizin başlangıcıyla işsizlik oranlarını AB ülkeleri ve özellikle İspanya ile karşılaştırırsak, Türkiye'de sektörde alınan önlemlerin daha etkili olduğu yorumlanabilir. Nitekim işsizlik oranları Türkiye'de İspanya'dan ve birçok diğer AB ülkesinden daha düşük oranlarda kalmış, alınan önlemlerle istihdam oranları daha yüksek seviyelerde seyretmiştir.

Krizin etkileri hem uluslararası piyasalarda alınan önlemler hem de ülkelerin kendi ulusal piyasalarında aldığı önlemler doğrultusunda azalmaya başlasa da makroekonomik dengelerdeki olumsuzluklar devam etmektedir. Her ne kadar son birkaç yılda hem Türkiye'de hem de İspanya'da büyüme pozitif olarak gerçekleşse de bu istihdama henüz tam olarak yansımamış, işsizlik rakamları üzerinde etkisini pek gösterememiştir. Dolayısıyla piyasalar daha yakından izlenerek hem işveren hem de çalışanların sorunları ulusal faktörler göz önüne alınarak ele alınmalı, daha etkin çözüm politikalarının üzerinde çalışılmaya devam edilmelidir.

KAYNAKÇA

- ACAR, Aslı Beyhan, 2013, “İşgücü Piyasası Temel Göstergeleri Bakımından Çok Boyutlu Ölçekleme Analizi ile Türkiye ile Diğer Oecd Ülkelerinin Karşılaştırılması”, *İ.Ü. İşletme Fakültesi İşletme İktisadi Enstitüsü Yönetim Dergisi*, 24(75), Aralık, 121-144.
- ACAR, Fatih, 2013, “Türkiye Ekonomisine Genel Bakış (2001-2013)”, *ÇSGB Çalışma Dünyası Dergisi*, 1 (2), Ekim-Aralık, 15-32.
- AKÇAY, B., 2013, “Avro Bölgesi Borç Krizi: GIIPS”, *EY International Congress on Economics I-Europe and Global Economic Rebalancing*, Paper ID: 203, Ankara, October 24-25.
- ARICAN, Erişah ve YÜCEMEMİŞ T, Başak, 2015, “Para Politikaları Işığında Türk Bankacılık Sektörü Genel Değerlendirmesi”, *İktisadi Araştırmalar Vakfı Makaleleri*, Temmuz, <http://www.iav.org.tr/yonetim/dosya/makale/erisah-arican.pdf>, (15.10.2015).
- ATAKUL, Sarper, 2014, **Küresel Ekonomik Kriz Sonrası İşgücü Piyasasının Durumu ve Mesleki Eğitim**, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı AB Koordinasyon Dairesi Başkanlığı Uzmanlık Tezi, Ankara.
- ÇONDUR, Funda ve BÖLÜKBAŞ Mehmet, 2014, “Türkiye’de İşgücü Piyasası ve Genç İşsizlik-Büyüme İlişkisi Üzerine Bir İnceleme”, *Amme İdaresi Dergisi*, 47(2), Haziran, 77-93.
- DENİZLİ TİCARET ODASI (DTO), 2015, “İber Yarımadasının Güçlü Ekonomisi, Avrupa’nın Turizm Devi İspanya”, *Denizli Ticaret Odası Dergisi*, 88, Şubat, 58-63.
- DIŞ EKONOMİK İLİŞKİLER KURULU (DEİK), 2011, İspanya Ülke Bülteni, Ağustos.
- ESER, Levent Yahya ve ELA, Mehmet, 2015, “Avrupa Borç Krizi: Nasıl, Neden ve Nereye?”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi*, 10(1), Nisan, 209- 232.
- EUROPEAN COMMISSION, Employment in Europe 2010, Prepared by Directorate-General for Employment, Social Affairs and Equal Opportunities; Employment Analysis Unit, Brussels, 2010.
- EUROPEAN MORTGAGE FEDERATION, 2012, “A review of europe’s mortgage and housing markets”, Hyostat 2011, November.
- FIORANTE, Angelo, 2011, “A Torrent of Mortgage Defaults A Possible Effect of the Eurozone Debt Crisis”, European Credit Research Institute, Commentary No: 5, May.
- INTERNATIONAL LABOUR ORGANIZATION (ILO), 2013, International Labour Organization Trends Econometric Models, April.
- KAZGAN, Gülten 2013, **Tanzimat'tan 21. Yüzyıla Türkiye Ekonomisi**, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, Genişletilmiş İkinci Baskı, İstanbul.
- KESİCİ, Mehmet Rauf, 2011, “Avrupa Emek Piyasası Dinamikleri ve Avrupa İstihdam Stratejisi Temelinde Türkiye’nin Uyumu”, *Çalışma ve Toplum Dergisi*, 2011/1, 75-115.
- MADRİD BÜYÜKELÇİLİĞİ TİCARET MÜŞAVİRLİĞİ, 2014, “İspanya Genel Ekonomik Durum Türkiye-İspanya Ticari Ekonomik İlişkileri 2013”, Nisan, Madrid, www.etonet.org.tr/etonet/download/ulkeRaporlari/ISPANYA.pdf, (01.10.2015).
- ÖZSAĞIR, Arif, 2000, “Küresel İşsizlik Krizi ve İşsizlikle Mücadele Politikaları”, *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, Sayı: 43-44, 281-312.
- ÖZTÜRK, Serdar ve GÖVDERE, Bekir, 2010, “Küresel Finansal Kriz ve Türkiye Ekonomisine Etkileri”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15(1), 377-397.
- SELAMOĞLU, Ahmet 2002, “Gelişmiş Ülkelerde İstihdam Politikaları, Esneklik Arayışı ve Etkileri”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2002/2 (4), 33-63.

- SÖNMEZ, Sinan, 2013, “Liberal Paradigma ve Küresel Kriz”, **Kriz ve Türkiye Aşınan Teoriler**, Editörler: Hale Balseven-Fuat Ercan, Phoenix Yayınları, Ankara.
- ŞEN, Faruk, 2013, “Avrupa’da Derinleşen Ekonomik ve Sosyal Kriz”, *MÜSİAD Çerçeve Dergisi*, 21(61), 30-37.
- TABAN, Sami, 2011, “Küresel Finansal Krizi Öncesinde ve Sonrası Dönemde Türkiye’de Ekonomik Büyümenin Dinamikleri”, *Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı*, Sayı: 37, Mart.
- TC. DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI, 2015, “İspanya’nın Ekonomisi”, <http://www.mfa.gov.tr/ispanya-ekonomisi.tr.mfa>, (15.10.2015).
- TURK COUNSELLORS, “İspanya Ekonomik Görünüm”, <http://www.counsellors.gov.tr/upload/E/EkonomikGorunumHaziran2013.pdf>, (01.10.2015).
- TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU, 2015, GSYİH IV.Çeyrek:Ekim-Aralık 2014, Haber Bülteni, Sayı: 18727, 31 Mart.
- TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONLARI, 2003, <http://www.tisk.org.tr/yayinlar.asp?s=2> (18.01.2003).
- TÜRKİYE İŞVEREN SENDİKALARI KONFEDERASYONLARI, 2009, **İşsizlikle Mücadele: Ülke Uygulamaları ve Türkiye İçin Öneriler**, Yayın No: 302, Ankara.
- ÜMİT, A. Öznur ve BULUT Elif, 2013, “Türkiye’de İşsizliği Etkileyen Faktörlerin Kısmi En Küçük Kareler Regresyon Yöntemi ile Analizi: 2005-2010 Dönemi”, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Sayı: 37 Temmuz, 131-142.
- ÜNAY, Sadık, “Euro Krizi ve Avrupa’nın Geleceği”, *MÜSİAD Çerçeve Dergisi*, 21(61), 50-55.
- WORLD BANK GROUP, 2015, “Dünya Bankası Grubu-Türkiye İşbirliği: Ülke Programının Görünümü”, Nisan, <http://www.worldbank.org/content/dam/Worldbank/document/tr-snapshot-apr-2013-tr.pdf>, (10.10.2015).
- YAPRAK, Şenol, 2009, “Ekonomik Krizlerin İstihdama Yansıması”, *Ekonomi Bilimleri Dergisi*, 1 (2), 41-54.
- YELDAN, Erinç, “Kapitalizmin Yeniden Finansallaşması ve Kriz: Öğrenilenler, Unutturulmak İstenenler”, **Kriz ve Türkiye Aşınan Teoriler**, Editörler: Hale Balseven-Fuat Ercan, Phoenix Yayınları, Ankara.
- YILMAZ, Binhan Elif, 2013, “Küresel Krizin PIIGS (Portekiz, İrlanda, İtalya, Yunanistan ve İspanya) Ülkeleri ile Türkiye’nin Makroekonomik Değişkenlerine Yansımaları”, *Ankara Sanayi Odası Yayın Organı*, Kasım/Aralık, 57-79.
- YİĞİT, Dilek, 2013, “Yunanistan Ve İspanya’da 2020 İstihdam Hedefi: Gerçekçi Mi?”, *Stratejik Düşünceler Enstitüsü*, 13 Şubat, [http://www.sde.org.tr/userfiles/file/dilek%20yi%20C4%9Fit%20Yunanistan%20ve%20i%20spanya%20SD%20SUBAT%20BS%20\(1\)\(1\).pdf](http://www.sde.org.tr/userfiles/file/dilek%20yi%20C4%9Fit%20Yunanistan%20ve%20i%20spanya%20SD%20SUBAT%20BS%20(1)(1).pdf), (01.10.2015).